

Список використаних джерел

1. Архів Закордонних частин ОУН (м. Мюнхен). – Ф. 6 // Архів центру досліджень визвольного руху (м. Львів).
2. Вардзарук Л. Памятаймо! / Л. Вардзарук – Івано-Франківськ Місто НВ; 2008. – 228 с.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 6, спр. 76470, т. 1, арк. 45.
4. ГДА СБУ, ф. 13, спр. 372, т. 48, арк. 1.
5. Інтерв'ю з Мирославом Симичем 1923 р.н. – жителем м. Коломиї Івано-Франківської обл., учасником куреня «Чорні чорти» // Особистий архів автора.
6. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 9. – Київ-Торонто 2007. – 897 с.
7. Лесів С. В огні повстання / С. Лесів, Коретчук Я. – Калуш: Карпатський акцент, 2014. – 260 с.
8. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга II. / Лялька Я. (відп. ред.). – Львів, 1997. – 664 с.
9. Мороз В. УНС на терені Дрогобицької області (1943 р.) / В. Мороз // Визвольний шлях. – 2000. – Кн. 6. – 123 с.
10. Паливода В. Спогади українського повстанця і багаторічного в'язня таборів ГУЛАГУ / В. Паливода. – Київ; Смолоскип, 2001. – 86 с.
11. Павлишин Л. На грані двох світів...: спогади військовика – бандерівця / Л. Павлишин / Літ. запис Василя Щеглюка. – Львів: Сполом, 2010. – 320 с.
12. Сапер. «Чорні чорти» (Спомин) // Літопис УПА. – Т. 4. – Торонто, 1979.
13. Хмель С. Українська партизанка (з крайових матеріалів) / С. Хмель. – Львів, 1994.
14. Чотовий «Чорноморець». Сотня «Трембіта» // Літопис УПА. – Т. 12. Торонто, 1989. – 352 с.

Петр Росицкий**ВЫШКИЛЬНЫЕ КУРЕНИ УНС: ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ.**

Сделана попытка высветлить историю создания куреней Украинской народной самообороны в Карпатах на протяжении второй половины июля – первой половины августа 1943 года. Подано детальное описание конструкций зданий вышкильных лагерей, жизнедеятельности куреней самообороны во время прохождения военной подготовки. Выделена основная задача и занятие вышкильных куреней УНС.

Ключевые слова УНС, вышкильные курени, повстанческий лагерь, быт уенесивців, военное обучение.

Petro Rosickyi**TRAINING KURENS UNS (UKRAINIAN NATIONAL SELF – DEFENSE): THE DAILY LIFE**

The history of the creation of kurens are attempted to highlight by Ukrainian People's Self Defence in the Carpathians from late Suly to carly August in 1943. It is spoken in detail about the constructions of the training camps and vital activity of kurens during military training. The main task and activity of the training kurens of UPSD are distinguished.

Key words: UNS, training kurens, rebel camp, life uenesivtsiv, military training.

УДК 94(477)**Петро Ющенко****КОНЦЕПЦІЯ ДАВНЬОРУСЬКОЇ НАРОДНОСТІ В ХОДІ «ВОЗЗ'ЄДНАННЯ» ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ І ЗАХІДНОЇ БІЛОРУСІЇ В 1939 Р.**

У статті на основі аналізу періодичної та монографічної літератури робиться спроба проаналізувати особливості використання радянськими владними органами концепції давньоруської народності для обґрунтування окупації та подальшого приєднання до СРСР Західної України та Західної Білорусії у вересні 1939 р.

Ключові слова: концепція «давньоруська народність», «возз'єднання», Західна Україна, Західна Білорусь, окупація.

Тривалий історичний період Україна була включена в орбіту внутрішньої і зовнішньої політики Росії. Тому зусилля російської історіографії були спрямовані на виправдання імперської політики Росії та обґрунтування її права на історичну спадщину України. Відтак, у радянській історичній науці утвердилося багато міфів та стереотипів щодо багатьох проблем з історії державності і права України зазначеного періоду. Серед ідеологічних міфів необхідно виділити міф про «возз'єднання» Західної України і Західної Білорусії з СРСР у 1939–1940 рр.

Питання окупації Західної України і Білорусії та втілення в життя таємних протоколів 1939 р. зверталися у своїх працях радянські, іноземні та сучасні українські історики [1–5]. Одні зупинялись на висвітленні питань підготовки та укладення радянсько-німецьких договорів, інші на початку окупації Польщі радянськими і німецькими військами у вересні 1939 р., треті аналізували наслідки радянсько-німецьких домовленостей для історії цілого європейського континенту. Однак

залишалось поза увагою істориків ідеологічне обґрунтування окупації радянськими військами західноукраїнських земель. Це питання і є предметом нашого дослідження. Метою статті є спроба аналізу політико-ідеологічного використання компартійним режимом концепції давньоруської народності для обґрунтування власної експансії на західноукраїнські землі на початку Другої світової війни.

Початок Другої світової війни став часом кардинальних політичних і соціальних перетворень у Західній Україні, спричинених геополітичною ситуацією в Центральній і Східній Європі. Як відомо, західноукраїнські землі були одним із головних об'єктів торгу при розподілі території Польщі згідно статей додаткових таємних протоколів до угод між Німеччиною та СРСР від 23 серпня та 28 вересня 1939 р. [6]. Перемовини між радянським керівництвом та керівництвом фашистської Німеччини у серпні 1939 р. та підписання договору і секретних протоколів про розподіл сфер впливу і територіального поділу Східної Європи зумовили формування радянським режимом нової ідеології, яка б обґрунтовувала б окупацію радянськими військами території Західної Білорусії та України. Зосередивши на своїх західних кордонах сильне угруповання військ – більше 600 тис. осіб, близько 4 тис. танків, більше 5,5 тис. гармат і 2 тис. літаків, радянське командування поставило завдання «звільнити населення від гніту поміщиків і капіталістів». Але в наказі не було жодного слова про звільнення братнього населення західних областей України і Білорусії і їх возз'єднання у складі СРСР [7, с. 88–89], хоча газета «Правда» і писала про «безправне становище 11 млн українців і білорусів» [8].

Ситуацію з обґрунтуванням окупації комуно-більшовицькими військами західноукраїнських територій ускладнювала і попередня політика радянського уряду. Упродовж 1920–1930-х рр., як заявляв В. Молотов не виражало «будь-якої стурбованості становищем національних меншин в Польщі». Події «золотого вересня» 1939 р. викликали потребу виправдання перед усією світовою громадськістю «теперішнього втручання» у війну проти Польщі на стороні Німеччини. Формулювання про звільнення і захист «своїх українських і білоруських братів» з'явилась лише у переддень вторгнення радянських військ на територію Польщі [1, с. 38]. При цьому нове завдання для військ передбачало не тільки захист українців і білорусів, але і порятунок польського народу від наслідків війни, в яку він був втягнутий своїми нерозумними керівниками [9, с. 448].

Вересневі події 1939 р. і вступ СРСР у війну радянське керівництво подавало світові як допомога братам українцям і білорусам, яким загрожує Німеччина після розвалу польської державності. Після консультацій з німецьким послом Шуленбургом радянський уряд виступив з нотою польському послу Гржибовському, у якій наголошувалось, що «радянський уряд не може ... бути стороннім спостерігачем, коли єдинокровні українці і білоруси, що проживають на території Польщі, кинуті власним урядом на поталу долі, залишилися беззахисними. Виходячи з даної обстановки радянський уряд віддав наказ Головному командуванню Червоної армії перейти кордон і взяти під контроль і захист життя і майно населення Західної України і західної Білорусії» [10]. Ця реляція була розрахована передусім на внутрішнього користувача – громадян СРСР та населення окупованих територій, які мали повірити у добрі наміри радянського керівництва і не виказувати явного спротиву радянським військам. Радянська офіційна пропаганда наполегливо доводила жителям Західної України, що перехід польсько-радянського кордону є прагненням запобігти окупації краю нацистами та захистити від поляків, що, відступаючи під натиском німецьких та радянських військ, часто зганяли свою злість на цивільному українському населенні, не спиняючись перед убивством мирних жителів. В умовах, коли населення нічого не знало про таємні угоди між СРСР та Німеччиною, радянська пропаганда мала певний психологічний ефект. Треба також урахувати, що західні українці споконвічно прагнули до єднання зі своїми східноукраїнськими братами, а ненависть до польського окупаційного режиму охоплювала переважну більшість українців.

Радянською історіографією та партійною пропагандою використовувались винятково ідеології «визволення» та «возз'єднання». Про це свідчать вже перші опубліковані праці з даної проблематики. Події 1939 р. на західноукраїнських землях радянськими істориками розглядались на основі марксистсько-ленінської методології з її класовим підходом до подій і явищ минулого [6]. Партійно-державне керівництво своїм втручанням у висвітлення подій на Західній Україні всіляко намагалось змалювати тріумфальну перемогу радянського ладу і всіляку підтримку місцевого українства «возз'єднання» з іншими братами у новій радянській державі. Головним для істориків ставилось обґрунтування історичного прагнення українців жити разом з росіянами і білорусами у державі – правонаступниці Давньоруської слов'янської держави. Історики мали довести також факт постійної боротьби трудящих Західної України за право називатися радянським народом і добитися соціально-економічних перетворень на зразок перетворень початку 1930-х рр. в Українській РСР.

Згідно з твердженням радянських істориків саме упродовж IX–X ст. унаслідок зближення і злиття багатьох східнослов'янських племен сформувалася етнічна і мовна єдність – давньоруська

народність. Вона, як і будь-яка народність за відомим сталінським визначенням, нібито мала спільну територію, мову, спільне економічне життя і спільний психологічний склад, що виявляється у спільності культури. Ця давньоруська народність нібито існувала деякий час і після розпаду Київської Русі – у період феодальної роздрібненості, і лише згодом, після монголо-татарської навали, коли окремі частини Київської Русі опинилися в різних державних утвореннях, почався розпад давньоруської народності на три частини, які в XIV–XV ст. перетворилися на три східнослов'янські народності: російську, українську та білоруську. Відповідно до цього і єдина давньоруська мова розпалася на три східнослов'янські мови [11].

Досить символічно, що події осені 1939 р. співпали з остаточним утвердженням в радянській ідеологемі концепції «давньоруської народності». Московський історик Борис Греков, який висунув теорію про існування «давньоруської народності» – єдиного руського (східнослов'янського) народу Київської Русі, спільного пращура українського, російського та білоруського народів, видав у 1939 р. монографію «Київська Русь». Монографія обґрунтовувала приєднання споконвічно руських територій до Радянського Союзу. Б. Греков 26 жовтня 1939 р. після подій «золотого» вересня на засіданні відділення історії та літератури АН СРСР зробив доповідь, у якій він прослідкував «етнокультурну єдність та спільність західних українців і білорусів» [12, с. 379–380]. У монографії наголошувалось, що давньокиївська доба – це «період нашої історії, коли склалися і великоруський, і український, і білоруський народи... Історія Київської держави – це не історія України, не історія Білорусії, не історія Великоросії. Це історія держави, яка дала можливість дозріти і вирости і Україні, і Білорусії, і Великоросії» [13, с. 160]. У цьому контексті давньоруський період в історії сучасних східнослов'янських народів став предтечею до створення СРСР і об'єднання у його кордонах всіх українців і білорусів.

У радянській державі ідеологи більшовизму пропонували українцям роль молодшого брата росіян в утриманні радянської системи та підкріплювала цю пропозицію історичними аргументами: без цього союзу українці й Україна давно зникли б з карти світу перед загрозою агресії зовні, чи то в часи Речі Посполитої та Османської імперії, чи то в часи Першої світової війни. Українці вирости з Київської Русі, спільної колиски трьох братніх народів – українського, білоруського та російського, а покинувши її, тільки й хотіли возз'єднатися з братами та будувати з ними спільне майбутнє – Радянський Союз з його «новою історичною спільнотою» – радянським народом. Отже, компартійний режим у 1930-ті роки запропонував українцям, як зазначає Ярослав Грицак, «радикальну національну амнезію» [14, с. 127]. Їх ніби купували українською радянською державністю з власними історичними ідеологемами, які мали замінити радянським українцям власну історію.

Отже, саме події 1939–1940 рр. – приєднання Західної України і Західної Білорусії до відповідних радянських республік у складі СРСР – відіграли вагомий роль у генезисі концепції єдиного руського народу давньоруської доби у значенні спільного предка трьох пізніших східнослов'янських народностей. Нова ситуація поставила питання про походження українців і білорусів. У зв'язку з цим перед істориками ставилося завдання висвітлення спільності походження і єдності всіх частин, відповідно українського та білоруського народів, які об'єдналися, нарешті, кожний у своїй «єдиній радянській державі» [15, с. 73].

У 1939 р. концепція Давньокиївської держави запроваджується і в вузівські курси з історії СРСР. Одночасно йшла боротьба за викорінення інших поглядів на історію України і Білорусії. Висвітлення історичного процесу мало відбуватися на «марксистсько-ленінській методології», яка полягала і в спільній історії трьох східнослов'янських народів у період Київської Русі. У той же час нове радянське ставлення до спільного історичного минулого трьох народів (насамперед, українського і російського), призводить до екстраполяції оцінки подій 1939–1940 рр. на явища середини XVII ст., які теж починають розумітися у сенсі возз'єднання українців (і білорусів) вже з «братнім російським народом». Закономірність об'єднання східнослов'янських народів 1654 р. пояснюється не лише спільністю походження, культури, мови, побуту тощо, але й тим, що предки цих народів (а також білоруського) жили спільним життям в одній давньоруській державі [16, с. 161–162], але зазнали «прикрого розділення», за висловом З. Когута, «через монголо-татарських, литовських, польських «агресорів»...» [15, с. 68].

З моменту приєднання Західної України та Західної Білорусії починає формуватися у радянській історичній науці і публіцистиці концепція не лише возз'єднання українських і білоруських «західників» зі своїми народами, але одночасно відновлюється і традиційне положення імперської історіографії про возз'єднання в середині XVII ст. українського і білоруського народів з російським народом [17, с. 309]. Термін «возз'єднання», який був правильно застосований до факту об'єднання в 1939 р. українського народу (і білоруського), тепер зазнав акомодатії стосовно характеристики приєднання частини України та Білорусії до Росії в 1650-х рр. Все це органічно призводить до виникнення ідеї возз'єднання західних українців і західних білорусів також і з російським народом

[15, с. 68], хоча ця ідея не набула поширення, а тим більше офіційного визнання (власне, як на ті роки і концепція «возз'єднання» 1654 р.). Цікавими для порівняння є два коротких огляди історії Західної України, які вийшли в Москві та Києві в 1940 р., оскільки це дає можливість побачити, наскільки різним було розуміння нової політики пам'яті радянськими українськими та російськими історикам. В Києві С. Білоус та О. Оглоблін описували щойно приєднані землі як «давні українські землі», в Москві ж В. Пічета в першому ж реченні проголосив землі Західної України та Білорусі «споконвічними російськими землями, які були частиною імперії Рюриковичів» [18, с. 25].

Влітку 1940 р., через рік після приєднання до Української СРР, а точніше, – до СРСР західноукраїнських земель радянське керівництво знову звернулось до використання концепції для вирішення питання приєднання до СРСР Бессарабії і Північної Буковини. У розмовах В. Молотова та посла Німеччини в СРСР фон Шуленбурга наголошувалось на тому, що брати-українці вже багато років перебувають під гнітом румунських поміщиків і прагнуть до возз'єднання з іншими братами-слов'янами у єдиній державі. 26 червня 1940 р. Й. Сталін виступив з ультиматумом і вимогою від Румунії передати радянському Союзу Бессарабію і частину Буковини заселеної українцями [19]. Знову у нагоді стала концепція про спільність історії східнослов'янських народів і прагнення вже українців Буковини і Бессарабії жити у спільній радянській Україні.

Події 1939–1940 рр. вплинули на різні сфери політико-ідеологічної складової розвитку радянської державності в Україні. Зокрема, територіальне розширення України та збільшення її народонаселення вивело республіку на друге після Російської Федерації місце у радянській ієрархії республік, посиливши соціально-економічний потенціал республіки. Крім того в СРСР помітно зростає роль східнослов'янських етносів у демографічному розподілі населення. У зв'язку з цим партійне керівництво ставить перед радянськими істориками нове завдання, яке полягало у історико-етнографічному обґрунтуванні спільності українського, білоруського і російського народів. Історики, етнографи, археологи мали довести спільне походження народів, відстежити їх історичну еволюцію у напрямку постійності намагань східних слов'ян поєднати свою долю у спільній державі, якою став Радянський Союз.

На думку Н. Юсової приєднання Західної та Південно-Західної України до складу УРСР у 1939–1940 рр. призвело до створення етногенетичної комісії в УРСР, яка мала розробляти історію окремих народів СРСР. Нове радянське ставлення до спільного українсько-російського історичного минулого вимагало висвітлення з нових позицій і проблем походження українського народу. Вивчаючи це питання, необхідно було артикулювати положення про єдність походження українського і російського народів – «єдинокровних братів»; синхронність, а також історичну закономірність їх формування адекватного методології історичного матеріалізму [13, с. 221].

Актуальність прояснення питання стосовно походження й формування української народності була важливою в умовах, коли щойно відбулося возз'єднання майже всіх українських земель. У зв'язку з цим необхідно створити наукові засади і популяризувати питання, висвітлювали спільність походження і єдність всіх частин українського народу, який об'єднався, нарешті, в єдиній «українській державі». У політичному сенсі це завдання обумовлювалося необхідністю добитися лояльності українського народу (насамперед – західників), на засадах українського радянського патріотизму в умовах загострення міжнародної ситуації. У межах риторики політико-правового та історичного обґрунтування окупації Західної України та Буковини і Бессарабії виникає і ідея возз'єднання українського народу та відбувається історична модернізація ідей М. Грушевського про історичне прагнення українців до об'єднання у єдиній українській державі. Упродовж століть українці боролися проти «тяжкого іноземного іга» і їм постійно допомагав братній російський народ і Російська централізована держава. Для українців це мало, звичайно ж, «велике прогресивне значення», які в «умовах тяжкого іноземного гніту справедливо вбачали в Російській державі надійну опору, в боротьбі за своє визволення і часто зверталися по допомогу і раз у раз одержували її» [20]. За умови постійної боротьби українців за свою незалежність і проти іноземних поневолювачів і відбулося возз'єднання Західної України з Україною справжньою, тобто підросійською. Радянський уряд у вересні 1939 та 1940 р. тільки посприяв українцям і виконав історичну місію, об'єднавши територіальні фрагменти України у складі Радянського Союзу. Пізніше дана концепція лягла в основу радянської позиції на переговорах з західними демократіями у Ялті і Потсдамі про розподіл сфер впливу і визначення кордонів післявоєнної Європи [21, с. 115].

Отже, радянський варіант взірця 1939 р. об'єднання українського, а також білоруського народів, не лише відіграв роль вагомого ідеологічного та культурно-політичного чинника, що спричинив захоплення Радянським Союзом нових територій, але й актуалізував у творчості радянських історіографів ідею давньоруської етнічної єдності східних слов'ян або «руського народу», що, мала побудувати основні напрямки ідеологічного обґрунтування поступової асиміляції радянських народів і створення на базі російської мови та культури нового радянського народу «правонаступника» давньоруського народу.

Список використаних джерел

1. Трубайчук А. 1939 год: к истории советско-немецкого сговора / А. Трубайчук. – К: Истина, 1994. – 138 с. 2. Фляйшхауэр И. Пакт Гитлер, Сталин и инициатива германской дипломатии. 1938–1939 / И. Фляйшхауэр. – М., 1990. 3. Ширер У. Взлет и падения третьего рейха. В 2-х томах / У. Ширер. – М., 1991. – Т.1. 4. Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941–1945 гг. – К., 1975. – Т.1. 5. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / М. В. Коваль – К.: Альтернативи, 1999. 6. Гуменюк Т. І. Проблема «возз'єднання» Західної України з Українською РСР у сучасній історіографії / Т. І. Гуменюк // Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12132/3-Humeniuk.pdf?sequence=1>. 7. Семиряга М. Тайны сталинской дипломатии. 1939–1941 / М. Семиряга. – М., 1992. 8. Правда. – 14 сентября 1939. 9. Внешняя политика СССР. Сб. документов. – М., 1946. – Т. 4. 10. Правда. – 18 сентября 1939. 11. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов / Г.П.Півторак. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/pivtorak/pivt07.htm>. 12. Юсова Н. Зміна акцентів в українській радянській медієвістиці на проблему приєднання України до Росії (кінця 30-х – 1-ї половини 40-х рр. XX ст.) / Н. Юсова // Проблеми історії України: Факти. Судження. Пошуки: міжвідомчий збірник наукових праць. – 2003. – Вип. 9. – С. 379–380. 13. Юсова Н. Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (в 1930-ті – перша половина 1940-х рр.) / Н. Юсова. – Вінниця: ТОВ «Консоль», 2005. – 543 с. 14. Грицак Я. Тяжке примирення / Я. Грицак // Страсті за націоналізмом. Історичні есеї. – К.: Критика, 2004. 15. Юсова Н. М. Генеза концепту «давньоруська народність» у радянській історичній науці / Н. М. Юсова // Український історичний журнал. – 2001. – № 6. – С. 67–76. 16. Юсова Н. «Проблема давньоруської народності» в праці В.В.Мавродіна «Образование Древнерусского государства» (1945 р.) / Н. Юсова // Ruthenica. Зб. наук. пр. – К., 2002. – Том. I. – С. 152–163. 17. Греков Б. Д. Первый труд по истории России / Б.Д.Греков // Исторический журнал. – 1943. – № 11–12. – С. 67. 18. Yekelchyk S. Stalin's Empire of Memory: Russian-Ukrainian Relations in the Soviet Historical Imagination / S. Yekelchyk. – Toronto, 2004. – P. 25. 19. Правда. – 27 июня 1940. 20. «Україна між Сходом і Заходом»: проєкція однієї ідеї // Електронний ресурс «Ізборник». – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/yakovenko/yak13.htm>. 21. Яковенко Н. Кілька спостережень над модифікаціями українського національного міфу в історіографії / Н. Яковенко // Дух і літера. – 1998. – № 3–4. – С. 113–124.

Петр Ющенко**КОНЦЕПЦИЯ ДРЕВНЕРУССКОЙ НАРОДНОСТИ В ХОДЕ «ВОССОЕДИНЕНИЯ» ЗАПАДНОЙ УКРАИНЫ И ЗАПАДНОЙ БЕЛОРУССИИ В 1939 ГОДУ**

В статье используя периодическую и монографическую литературу делается попытка проанализировать особенности использования советскими властными органами концепции древнерусской народности для объяснения оккупации и дальнейшего присоединения к СССР Западной Украины и Западной Белоруссии в сентябре 1939 г.

Ключевые слова: концепция «древнерусская народность», «воссоединение», Западная Украина, Западная Белорусь, оккупация.

Petro Yushchenko**CONCEPTION OF OLD RUSSIAN NATIONALITY IS DURING THE «REUNION» OF WESTERN UKRAINE AND WESTERN BELARUS IN 1939**

In the article on the basis of analysis of periodic and monographic literature an attempt to analyses the features of the use of conception of Old Russian nationality soviet imperious organs for the ground of occupation and further tacking to Soviet Union of Western Ukraine and Western Belarus in September, 1939 is done.

Key words: conception «Old Russian nationality», «reunion», is Western Ukraine, is Western Belarus occupation.